పంచరత్నాలు

రామకిష్టయ్యది అదృష్టం! అయిదుగురు కొడుకులు. ఆడపిల్లలు లేరు. ఇంకేం కావాలి? ఈ రోజుల్లో ఆడపిల్లంటే మూటంబేస్తు, మగపిల్లవాడు జాక్‌పాట్.

దేవుడు కొందరికి పొలాలిస్తాడు. కొందరికి మగపిల్లల్నిస్తాడు. ఈ దేశానికి కావలసింది సంతాన నిరోధం కాదు. స్త్రీ సంతాన నిరోధం. ఆడపిల్లల సంఖ్య మగ వాళ్ళ సంఖ్యతో సమానంగా ఉంటేనే మగపిల్లలు గాలిపటాల్లాగా ఆకాశాన ఆడుతున్నారు. ఆడపిల్లల సంఖ్య సగానికి తగ్గిందంటే ఇక మగపిల్లల తండ్రులకు వేరే ఆస్తులూ, ఉద్యోగాలూ దేనికి?

మగపిల్లలంటే అమ్మకం పన్నులేని కార్గో! బ్లాక్‌మనీ! దాచిన బంగారం.

రామకిష్టయ్యకు కావలసిన వాళ్ళమంతా ఈ ధోరణిలోనే ఆలోచించి ఎంతగానో అసూయపడ్డాం. ఆయన కూడా తన కొడుకులను పందెపు గుర్రాల్లాగా తయారు చేస్తూ వచ్చినది, వాళ్ళు తనలాగా బడిపంతులు బతుకు బతకరాదనే అనుకుంటాను.

మనుషులకు ఎన్నో దాహాలు; రామకిష్టయ్యకు విద్యాదాహం జాస్తి. ఇప్పటికీ అయిదు నిమిషాలు ఖాళీ దొరికితే ఏదో ఒక పుస్తకం తిరగేస్తాడు. పాతిక సంవత్సరాలుగా పిల్లలకు పాఠాలు చెబుతున్నా ఆయనకు పుస్తకాలంటే మొహం మొత్తక పోవటం ఆశ్చర్యం.

అపరిపక్వంగా నిలిచిపోయిన ప్రేమలే అమరప్రేమలు. రామకిష్టయ్య విద్యాదాహం విద్యార్థి దశలో తీరలేదు. ఆయన ఇంటరుతో చదువు కట్టిపెట్టవలసి వచ్చింది. ఎందుకంటే, అప్పటికే ఆయన తండ్రి – రెండెకరాల భూస్వామి; ప్లీడరు గుమాస్తా – ఇద్దరాడ పిల్లలకు పెళ్ళిచేసి, శకునితో పాచికలాడిన ధర్మరాజులాగా తయారయాడు. ఎంత చెడ్డా ప్లీడరు గుమాస్తా గనక కట్టుబట్టలతో అరణ్యాలు పట్టి పోలేదు. "అబ్బీ నాతోపాటు నువు కూడా నాలుగురాళ్ళు తెస్తేనేగాని ఈ బండి నడవదురా!" అని కొడుకును హెచ్చరించాడు.

రామకిష్టయ్య ట్రెనింగు చదివి, రెండు మూడు మిడిల్ స్కూళ్ళలో హెడ్ మాష్టరు గిరిచేసి, చివరకు హై స్కూలులో మూడోఫారం బీ సెక్షనుకు క్లాసుటీచరుగా స్థిరపడ్డాడు. తన పేరు చివర "ఎం.ఎ." తగిలించుకునే అవకాశం పోయిందన్న విచారంపోయింది.

ఇరవై రెండో ఏటనే తాను తన యాభై ఏళ్ళ తండ్రికన్న హెచ్చు సంపాదిస్తున్న తృప్తి మిగిలింది.

కాని రామకిష్టయ్య ఉన్నత విద్యా వ్యామోహం ఏమాత్రమూ చావలేదు. జ్ఞానం సంపాదించాలంటే కాలేజీల్లోనే చదవనవసరం లేదు. మంచి మంచి పుస్తకాలున్నాయి. ఆయన వాటిని మథించేవాడు. స్కూలు స్టాఫ్‌లో ఎవరికి అనుమానం వచ్చినా రామకిష్టయ్య నడిగేవాళ్ళు. కాలేజీ చదువుల్లో కొద్ది విషయాలే చెబుతారు. రామకిష్టయ్య అన్ని విషయాలను గురించీ చదివాడు. అసూయాగ్రస్తులాయన్ని పుస్తకప్పురుగనేవాళ్ళు.

థర్డుఫాం క్లాసుటీచరుగా స్థిరపడ్డాక, రామకిష్టయ్యకు కొడుకులు పుట్టుకొచ్చారు. తొలిచూలు బిడ్డ ఇంకా పురిటి గదిలో ఉండగానే, వాడు డాక్టరేట్ సంపాదించటానికి పథకం ఆలోచించసాగాడు రామకిష్టయ్య. పుస్తక పఠనంలోనూ, దాంపత్య సుఖంలోనూ కూడా దొరకని నిరంతరానందం ఆయనకు ఈ పథకాలు వెయ్యటంలో – పగటి కలలు కనటంలో – లభ్యమయింది.

మంచి సిమెంటు రోడ్డు ఒక్కసారే వేస్తారు. తీవ్రమైన కృషి అంతా అప్పుడే జరుగుతుంది. అటుతరువాత, దానిమీద మొదటి వాహనం వెళ్ళాక, ఎన్నివేల వాహనాలైనా వెళ్ళొచ్చు. అదే విధంగా, రామకిష్టయ్య తన పెద్ద కొడుకు కోసం పథకాలు వెయ్యటంలో బుర్ర పగలగొట్టుకున్నట్టు మిగిలిన కొడుకులకోసం బాధపడలేదు.

2

ఏకాగ్రత గలవాడు స్వార్థపరుడిలాగా కనిపిస్తాడు. చుట్టుపక్కలవాళ్ళ విమర్శలకు గురి అవుతాడు. తపస్సమాధిలో ఉన్న ముని తనను లక్ష్యపెట్టలేదని పరీక్షిత్తుకు ఆగ్రహం రావటం మనకు తెలిసినదే గద!

రామకిష్టయ్యను మా బంధువర్గం ఏమంత మెచ్చలేదు. ఒంటికంటి రామలింగమనీ, ఉలిపికట్టె అనీ రకరకాల పేర్లు పెట్టారు. ఆయనకు ఇద్దరు చెల్లెళ్ళున్నారు. వాళ్ళకు పిల్లలున్నారు. పిల్లాపీచూ, సంసారమూ ఉన్నవాళ్ళకు కష్టాలొస్తాయి. వాళ్ళ కష్టసుఖాలు పంచుకోవటం తన విధి అన్నట్టుగా ఆయన ఏనాడూ ప్రవర్తించలేదు.

తన అత్తవారివైపు వాళ్ళపట్ల కూడా అంటీ అంటనట్టే ఉండిపోయాడు.

ఇంకెందుకూ తెలివితేటలు లేకపోయినా అవతలివాణ్ని విమర్శించటంలో బంగారాన్ని తూచినట్టుగా తూచగలవాళ్ళు ప్రపంచంలో ఎంతోమంది ఉన్నారు. అటువంటి వాళ్ళు రామకిష్టయ్యను చాలా సూక్ష్మంగా విమర్శించారు – "బావమరిది పెద్ద కూతురి పెళ్ళికితాను వెళ్ళకుండా తన భార్యనూ పిల్లల్నీ మాత్రమే పంపాడంటే పోనీలే అనుకోవచ్చు. తన పెద్ద చెల్లెలి బావగారు కాలం చేస్తే చూడకపోవటం ఎంత తప్పు!"

ఇటువంటి తప్పులు రామకిష్టయ్య తలవెం(త్రుకలన్ని చేశాడు.

"బాధ్యతలేని మనిషి!" అన్నారు.

"ఎప్పుడూ కాకపోతే మానె, పండగలకీ, పబ్బాలకి చెల్లెళ్ళను పిలుచుకోరూ! మేనల్లుళ్ళకూ, మేనగోడళ్ళకూ దోచిపెట్టే వాళ్ళున్నారే!" అనేవాళ్ళు ఆడంగులైన బంధువులు.

ఇటువంటి విమర్శలు రామకిష్టయ్యకు హాస్యాస్పదంగా ఉండేవి. వాళ్ళ ఆచారాలూ బాధ్యతలూ అనేవి ఏనాడో గతించిన కాలాల నాటివి. ఆటవిక ఆచారాలు! మేట్రియార్కీ! జీవితానికి ఒక లక్ష్యమూ, అర్థమూ లేకుండా, పొలాలమీద తేరగా వచ్చినది మేస్తూ రికామీగా ఉండేవాళ్ళు ఈ ఆచారాలనూ, మర్యాదలనూ, బాధ్యతలనూ అమలు చేస్తున్నారు. ఈ శషభిషలు తన దగ్గిర సాగవు.

రామకిష్టయ్యలో ఉన్న ఒక్క సుగుణమేమంటే తనకు చిన్నమెత్తు ఉపకారం చెయ్యలేని వాళ్ళూ, చెయ్యదలచని వాళ్ళూ తనను గురించి ఎంత చెడ్డగా మాట్లాడినా ఏమాత్రమూ చలించేవాడు కాడు. వాళ్ళు తనను గురించి నిజం బయట పెట్టటంకన్నా తమను గురించే ఎక్కువ నిజం బయటపెట్టుకుంటున్నారని తృప్తి పడేవాడు. ఈ ఒక్క గుణమూ అందరిలోనూ ఉంటే బతికే పోదుము!

ఈ ఛిద్రాలన్నీ పట్టించుకోవటానికి రామకిష్టయ్యకు టైములేదు. ఓపికాలేదు. అతను చెయ్యవలసింది ఎంతైనా ఉంది. తాను నిర్మించనున్న భవంతి చాలా పెద్దది. అది తనవల్ల అవుతుందో, కాదో దేవుడెరుగు. కాని అందుకు లోతైన పునాదులు తవ్వటం, తన విధి. పునాదులు మాత్రమేలేచి బేస్‌మెంటుదగ్గిర ఆగిపోయిన ఇళ్ళు ఎన్నిలేవు?

స్కూలువాళ్ళు తనకిచ్చే జీతంచాలదు. పెద్దవాడి పుటకలకు తండ్రి కూడా పోయాడు. రాఘవుడు తాతగండాన పుట్టాడన్నారు. అటువంటి మూఢ విశ్వాసాలు రామకిష్టయ్య సహించేవాడు కాడు.

"ఒక విధిని నమ్ము! లేదా గ్రహాలని నమ్ము! అంతేగాని, తుమ్ములూ, శకునాలూ, చేతబళ్ళూ, దొడ్లో మొక్కలూ, బల్లిపలుకులూ, దేవుళ్లకు ముడుపులూ, మంత్రోపాసనలూ, తాయెత్తులూ, సాయిబాబాలూ, ఇంకో బాబాలూ – నీ జీవితాన్ని ఇన్నీ శాసిస్తున్నా యనుకుంటే మనిషిగా పుట్టటం కన్న అడవిలో మానుగా పుట్టటం మేలు!" అనే వాడాయన.

"నువు దేన్ని నమ్ముతావు?" అని ఒకసారి ఎవరో అడిగారు.

"ప్రకృతి ధర్మాన్ని. ఎటుచూసినా నాకదే కనిపిస్తున్నది" అన్నాడు రామకిష్టయ్య. నామటుకు నేనామాట మెచ్చాను. అంతవరకూ రామకిష్టయ్య పూరా ఆధునికుడే.

వచ్చేజీతం చాలదనేకన్నా తగినంతగా మిగలదనాలి. ఎందుకంటే ఆరోజుల్లో రామకిష్టయ్య సంసారంలాంటిది ముప్ఫై రూపాయలతో హాయిగా వెళ్ళిపోయేది. అంతకు

మూడింతలు జీతం వస్తూనే ఉన్నది. అందులో బీమా పాలసీ ఒకటి తీసుకున్నాడు. పదిహేనేళ్ళమీద అయిదు వేలకి. రాఘవుడు బి.ఏ. పాసయ్యేలోపలే ఆ డబ్బు చేతికి వస్తుంది. కావలిస్తే దానితో వాడిని పై దేశాలకు కూడా పంపవచ్చు. మోతీలాల్ నెహ్రూ తన కొడుకును ఇంగ్లండు పంపించటం ఒక గొప్ప సంగతి కాదు, బడి పంతులు రామకిష్టయ్య తన కొడుకును పంపటం చాలా ఘనమైన సంగతి.

రామకిష్టయ్య ట్యూషన్‌లు కూడా తీసుకున్నాడు. స్కూలు పిల్లలకు, తన క్లాసు పిల్లలకు ట్యూషన్‌లు చెప్పటం కాదు – అందుకు కమిటీ వాళ్ళ పరిమిషన్లు, పచ్చిబద్దలు కావాలని రూలుపెట్టారు. కొందరు సంపన్నుల బిడ్డలు చదువు సంధ్యలు లేకుండా జులాయిగా తిరిగి, తీరా పెళ్ళికి ముందు, "మావాడు మెట్రిక్ చదువుతున్నాడు!" అని చెప్పుకునేందుకు ట్యూషన్‌లు చెప్పించి మూడో ఫారంలోనో, నాలుగో ఫారంలోనే చేరుస్తారు. వాళ్ళు డబ్బు కూడా బాగా యిస్తారు.

రామకిష్టయ్యది సుఖమూ విశ్రాంతీ కోరే తత్వం కాదు. అమెరికాలో బిజినెస్ ఎగ్జిక్యూటివ్‌లకు కాలం విలవ ఎంత బాగా తెలుసునో రామకిష్టయ్యకూ అంత బాగానూ తెలుసు.

"ఎందుకండీ ఊరికే పనులు అట్లా మీదేసుకొంటారు?" అనేది రామకిష్టయ్య భార్య.

రామకిష్టయ్య వరలక్ష్మమ్మకేసి వింతగా చూసి "ఇంతకు రెట్టింపు పనిచేయగలను. పని చూపించు!" అనేవాడు. ఆయన పనిలేక కొట్టుకుంటున్నాడని కాదు, క్షణం తీరిక దొరికితే పుస్తకాలు చదివేవాడు. ఆయనకు కావలసింది డబ్బొచ్చేపని!

ఒకసారి "భారతి"లో ఏదో వ్యాసం పడింది. అటువంటి వ్యాసాలు తాను కూడా వ్రాయవచ్చునిపించింది రామకిష్టయ్యకు. బమ్మెరపోతనామాత్యుని కథాకథన శక్తిని గురించి వ్యాసం రాసి పంపాడు. అది అచ్చయ్యింది. ఆ పైమాసం దానికి ప్రతిఫలం కూడా ముట్టింది.

"సంపాదనకు ఇదొక మార్గం కూడా ఉందన్నమాట!" అనుకొని రామకిష్టయ్య తృప్తిపడ్డాడు.

3

పిల్లలు ఎదిగి వస్తున్నారు. అయిదు పెట్టెల రైలు. పెట్టెలన్నీ ఒక్కసారి కదలవు. ఒకదాని తరువాత ఒకటి కదులుతుంది. ఈ రైలుకు తానే పట్టాలు వేశాడు. తానే ఇంజను కూడాను. మొదటి పెట్టెను లాగేవరకే ఇంజను పని. మిగిలినవన్నీ ఒకదానివెనుక ఒకటిగా అవే వస్తాయి.

అందుకని రామకిష్టయ్య తన దృష్టినంతా రాఘవుడి మీదనే కేంద్రీకరించాడు. అందుకు మరొక కారణం కూడా ఉన్నది. రాఘవుడు ముమ్మూర్తులా తండ్రి పోలికే. కాకపోతే సాత్వికుడు, చొరవ తక్కువ, అయినా ఫరవాలేదు. వాణ్ణి ముందుకు నెట్టే పని తాను చూసుకుంటాడు.

రాఘవుడు చిన్నతనంలో విచిత్రంగానే ఉండేవాడు. ఏపనిగాని, ఎవరన్నా చెయ్యమనేదాకా చేసేవాడుకాడు. ఆఖరుకు తల్లి కంచంలో అన్నంపెట్టి "తినవేంరా" అంటే అప్పుడు తినేవాడు. వాడిలో స్వతంత్రంగా ఆలోచించి ఏదైనా చేసే శక్తి బొత్తిగా లేనట్లుండేది. దానికి కారణం రామకిష్టయ్యేనని నా అనుమానం. తాను వేసిన పట్టాలమీదినుంచి ఎక్కడ దిగిపోతాడోనని ఆయన అడుగు అడుగున వాడికి ఏంచేయాలో చెప్పేవాడనుకొంటాను.

లేక రాఘవుడి పుటక తీరే అంతో!

రామకిష్టయ్యగారి పిల్లలు ఆయన దృష్టిలో రైలుపెట్టెలైతే కావచ్చు కాని, అన్నీ ఒకరకం పెట్టెలు మటుకు కావు. పిల్లలందరూ ఒక తాటిమీద నడవరని దూరాన్నుంచి చూసిన మావంటి వాళ్ళకు మొదటినుంచీ అనిపించింది.

పెద్దవాడు ఒట్టి మేక – తెలివైన మేక అనుకుందాం. వాడిది మేష లగ్నమైతే రెండవ వాడిది మకర లగ్నం. వాడిది మొసలి పట్టు. వాడి పేరు రామ్మూర్తి. మూడవ వాడికి సరిపడే రాశి యేమిటో నాకే తెలీదు. కర్కాటక లగ్నమేమో. వాడు ఎవరినీ నమ్మేవాడుకాడు. అందరూ తనతో అబద్ధాలాడుతున్నారన్నట్లుగా ప్రవర్తించే వాడు. తల్లి మిఠాయి పెడతానన్నా సరే "అబద్ధాలు! మిఠాయి ఎక్కడిది? ఎవరిచ్చారు?" అని ప్రశ్నించేవాడు. వాడిలో చిన్న పిల్లవాడి లక్షణాలు నేనేనాడూ చూడలేదు. ఆ మాటని చాలా గొప్ప బుర్ర అంటే అదీ లేదు. ఇప్పుడు అప్పగించిన పాఠం ఇంకాస్సేపటికి మరిచిపోయేవాడు.

ఈ మూడోవాడు నారాయణ, తండ్రిచేత తిన్న దెబ్బలు మరెవరూ తినలేదు. అ ఆ లు రాసిస్తే అవి అ ఆ లు కాదనేవాడు. తన్నులు తినేవాడు.

నాలుగోవాడు కోదండరాముడు. పై ముగ్గురికన్నా తెలివి గలవాడని నా నమ్మకం. అయితే అవి పైకి కనిపించే తెలివితేటలు కావు. చాలా మితభాషి. మనుషులను చాలా త్వరగా అర్థం చేసుకొనేవాడు.

అయిదోవాడు గోవిందం. నాలుగోవాడంత తెలివిగలవాడవునో కాడో కాని, చాకులాంటి మనిషి. మాటలతో నెగ్గుకొచ్చేవాడు. వాడిని మోసపుచ్చటం చాలా కష్టమయ్యేది.

ఈ అన్నదమ్ముల మధ్య రెండేసి మూడేసి ఏళ్ళు తేడా ఉండేది.

తండ్రిచేత మాటపడకుండా వుండటానికయితేనేం, తండ్రి తనకోసం వేసిన పట్టాల

మీద గురివల్లనైతేనేం రాఘవుడు ప్రతిక్లాసు చాలా శ్రద్ధగా చదివి మంచి మార్కులతో పాసవుతూ వచ్చాడు. ఇంటరులో వాడికి చాలామంచి మార్కులు వచ్చాయి. వాడికి కాబోయే బావమరిది ఇంటరులో వాడికి క్లాసుమేటు కూడా కావటం తటస్థించింది. సాధారణంగా క్లాసులో మంచి తెలివిగల వాళ్ళనిపించుకొనే వాళ్లు ఒకటవుతారు. రాఘవుడికి, శివానందానికి మంచి స్నేహం కూడా ఏర్పడింది.

శివానందం అన్న పెళ్ళైతే రాఘవుణ్ణి బలవంతం చేసి తీసుకుపోయాడు. పెళ్ళి బెజవాడలో. శివానందం తల్లీ తండ్రీ రాఘవుణ్ని దగ్గర బంధువుని చూసినట్లే చూశారు. రాఘవుణ్ని శివానందం వెంట పెట్టుకుపోయింది సగం వాళ్ళు చూడటానికే. అంతకు మునుపే ఆ కుర్రవాడు రాఘవుణ్ని గురించి తల్లి దండ్రులకు బాగా చెప్పాడు. శివానందం చెల్లెలు, రాధ పన్నెండేళ్ళది. రజస్వలానంతర వివాహాలు అక్కడక్కడా జరుగుతూనే ఉన్నాయి. కాని శివానందం తల్లిదండ్రులు బాగా సంపన్నులు కావటం చేత పేదలకు కాస్త వెనకగా ఉండవలసినవాళ్ళయ్యారు.

తన పెళ్ళిచూపులు అయిపోయాయని రాఘవుడికి తెలియదు. "ఇది మా చెల్లెలు రాధ" అని శివానందం తన చెల్లెలిని చూపించటం, రాధ కొద్దిగా సిగ్గుపడటమూ చూసినాక ప్రపంచంలో వున్న ఆడపిల్లలందరికన్నా ఆ పిల్ల కొంచెం ప్రత్యేకంగా రాఘవుడికి అనిపించింది. రాధ ప్రత్యేకించి అందగత్తెకాదు. సంసార పక్షం. అయితే రాఘవుడికి అందం తెలిసినా అందంపట్ల స్వార్థం లేదేమో.

అటు తర్వాత శివానందం తండ్రి రాజగోపాలంగారికి, మా రామకిష్టయ్యగారికి మధ్య ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలు జరిగాయి. పెళ్ళి ఖాయమయింది. "మీ వాడి చదువు గురించి మీరేమీ శ్రమపడనవసరం లేదు. నేను వాడిచేత ఇంజనీరింగు పాస్ చేయిస్తాను. అవకాశం ఉంటే ఇంగ్లండు కూడా పంపిస్తాను. జర్మనీ అయితే బాగుణ్ణు. కాని అక్కడ నాజీల గొడవ మరీ జాస్తిగా ఉన్నది" అని రాజగోపాలం అన్నమీదట రామకిష్టయ్య కట్నాల ప్రసక్తి కూడా తీసుకురాలేదు.

పెళ్ళి సలక్షణంగా జరిగిపోయింది. రాజగోపాలం అన్నమాట నిలబెట్టుకొని శివానందంతో పాటు రాఘవుణ్ని కూడా ఇంజనీరింగులో తన ఖర్చుతో చేర్పించాడు.

రాఘవుడి విషయంలో తన కృషి నూటికి నూరుపాళ్ళు సఫలమైందని రామకిష్టయ్య అనుకున్నాడు. మా అందరితో అన్నాడు కూడానూ. వాడి చదువుల మాట అట్లా ఉంచి ఇంటరు చదువుతూండగానే రాజగోపాలం లాటి ఐశ్వర్యవంతుణ్ని ఆకర్షించి అల్లుడు కాగలిగేడంటే అది తన ప్రయోజకత్వమేనని ఆయన అనుకొని ఉండవచ్చు. దానికి అభ్యంతరం చెప్పేవారూ ఉండరు.

4

ఇక రామకిష్టయ్య దృష్టి రామ్మూర్తి మీద కేంద్రీకరించవలసిన సమయం వచ్చింది. అప్పటికి వాడు స్కూలు ఫైనలు దాకా వచ్చాడు. అప్పటికే వాడు కొద్దిగా పట్టా తప్పాడు. ఎందుచేతనంటే ఫిఫ్తు ఫారంలో వాడికి లెక్కల్లో సీటు ఇవ్వమనేసారు. అందుచేత హిస్టరీ సెక్షనులో చేరాడు. వాడు ఇంజనీరుగాని, డాక్టరుగాని అయ్యే అవకాశం లేదు. అప్పటికే రామకిష్టయ్య వాణ్ని లెక్కల గురించి హెచ్చరించాడు.

"నాకు లెక్కలు రావులే నాన్నా!" అని రామ్మూర్తి ఖచ్చితంగా చెప్పేసాడు.

వాణ్ని బారెట్లా చదివించే అవకాశం ఉంటుందేమోనని రామకిష్టయ్య ఆశపడ్డాడు. వేళాకోళానికన్నట్లుగా "వీడికి కూడా డబ్బుగల మామగారు వచ్చి ఏ ఇంగ్లండో పంపిస్తే బాగానే ఉండును" అని ఒకసారి అన్నాడు కూడానూ.

రామ్మూర్తి ఇంటరు చదువుతుండగా పెళ్ళిసంబంధాలు వచ్చాయి. ఒక్కటి కూడా చెప్పుకోగదిన సంబంధం కాదు. వచ్చిన వాటిలో ఏదో ఒకటి చేద్దామా అని రామకిష్టయ్య అనుకున్నాడు. వాడి పెళ్ళికి వచ్చే కట్నంతో వాడి చదువు వెళ్ళమారిపోతే తనకూ కొంత తేలికగా ఉంటుందని ఆయన ఉద్దేశం.

అయితే రామ్మూర్తి పెళ్ళాడనని మొరాయించాడు. కారణం వాడు ఎవరితోనూ చెప్పలేదు. మంచి మాటలతో నేను రాబట్టగలిగాను. రాజగోపాలంగారికి ఇంకోపిల్ల ఉన్నది. దాన్ని తనకిస్తారేమోనని రామ్మూర్తి ఆశపడ్డాడు. కాని రాజగోపాలం అలాటి అభిప్రాయం ప్రకటించనే లేదు. రామ్మూర్తికి చాలా కోపం వచ్చింది.

రామ్మూర్తిని బి.ఎల్. దాకా రామకిష్టయ్య తన సొంత ఖర్చుతోనే చదివించవలసి వచ్చింది. ఖర్చు కూడా ఆయన అనుకున్నదానికన్నా జాస్తి అయింది. దానికి కారణం రామ్మూర్తి ఖర్చు మనిషి. వాడి పెద్ద ఖర్చు బట్టలు.

"పట్నంలో కాస్త స్మార్టుగా ఉండాలి నాన్నా. అందులో లా కాలేజీలో అంటే మరీనూ!" అనేవాడు రామ్మూర్తి.

వాడి స్మార్టునెస్ మార్కులు తేలేదు. ఎఫెల్లోనే తప్పాడు. తప్పినందుకు రామ్మూర్తి అట్టే బాధపడలేదుగాని రామకిష్టయ్య అవమానంతో కుంగిపోయి మంచం పట్టినంత పని చేశాడు.

"ఛీ, వెధవ! వీడికింక చదువు రాదు. మానిపించేస్తాను" అన్నాడు ఆయన. కాని ఆ పని చేయటానికి ఆత్మాభిమానం అడ్డువచ్చింది. ఇంత దూరం వచ్చి వెనక్కు తీస్తాడా?

రామ్మూర్తి చదువు కొనసాగింది. ఖర్చు కూడా కొనసాగింది.

"వీడి చదువుకింద ఖర్చయినదంతా వీడి పెళ్ళికి రాబట్టాలి. లేకపోతే మిగిలిన పిల్లల చదువులు దెబ్బతింటాయి. నేనేమన్నా లక్షాధికారినా?" అన్నాడు రామకిష్టయ్య.

కాని అక్కడ కూడా ఆయన అనుకున్నట్లు జరగలేదు.

రామ్మూర్తి బి.ఎల్.పాసయ్యాక, ఎన్‌రోలయ్యి లక్ష్మీనారాయణగారనే ఎడ్వొకేటు దగ్గిర పని నేర్చుకొంటూ ఆయన కుమార్తెను పెళ్ళాడవలసిన పరిస్థితి కలిగించుకున్నాడు. పెళ్ళి ముహూర్తం నిశ్చయమయ్యాక గాని రామకిష్టయ్యకు తెలియలేదు.

పెళ్ళికి వెళ్ళిన రామకిష్టయ్య కుటుంబానికి గొప్ప మర్యాదలయినా జరగలేదు.

రెండో కొడుకుకోసం అప్పటికే చాలా ఖర్చుచేసిన రామకిష్టయ్య రామ్మూర్తితో "ఇక నీ రెక్కలమీద నీవు ఆధారపడటం మంచిది" అని చెప్పి వచ్చేశాడు.

రామ్మూర్తి చెడిపోయినాడనటానికి లేదు. బాగుపడ్డాడనే చెప్పాలి. అతని భార్యకు కొంత ఆస్తి కూడా ఉన్నది. అదీగాక ఆమెకు రామ్మూర్తి మీద ఉత్త వ్యామోహమే గాక కొంత అభిమానం కూడా ఉన్నట్టు కనబడుతుంది. పెళ్ళినాటికే ఆమె బియ్యే పరీక్షకు కూర్చున్నది. తరవాత ఆమె బిటి చదివి, ఏదో కాన్వెంటులో టీచరుగా చేరింది. తన తండ్రి తన భర్తను తగినంత గౌరవంగా చూడటం లేదని, ఆమె వేరే ఇల్లు తీసుకుని వేరే కాపరం పెట్టింది. రామ్మూర్తి కూడా ఉద్యోగం సంపాదించాడు. వాళ్లు ఏలోటూ లేకుండా నిక్షేపంగానే జీవించారు.

కాని రామకిష్టయ్య పడిన శ్రమకు మాత్రం ప్రతిఫలం ముట్టలేదు.

5

రాఘవుడు ఇంజనీరింగ్ పూర్తి చేసేసరికి ప్రపంచ యుద్ధం వచ్చి కొంతకాలం అయ్యింది. అందుచేత వాడు విదేశాలకు వెళ్ళే అవకాశం కలగలేదు. ఎక్కడో బొంబాయిలో మెటల్ ఫ్యాక్టరీలో ఉద్యోగం సంపాదించాడు. భార్యతో సహా అక్కడే కాపరం పెట్టాడు. జీతం బాగానే వస్తూ ఉండి ఉండవచ్చు. కాని తండ్రికి ఏమీ పంపించలేదు. ఎప్పుడన్నా ఒక ఉత్తరం రాస్తే అందులో తన భార్య గురించీ, బిడ్డల గురించీ రాసేవాడు. డబ్బు కావాలా అని అడిగేవాడు కాడు.

"మీ వాడిప్పుడు బొంబాయిలో బాగానే ఉన్నట్టున్నాడే! సిమ్లాకూ, ఆగ్రాకూ, మౌంట్ అబూకూ ఈ మధ్య సకుటుంబంగా వెళ్ళివచ్చాట్ట. ఇంటికేమన్నా పంపుతున్నాడా?" అని ఎవరో అంటే రామకిష్టయ్యగారి మొహం జేవురించింది.

"వాడు డబ్బు పంపకపోతే నాకు గతిలేదా ఏం?" అని అడిగాడు.

తన కొడుకు అత్తవారి మనిషి అయిపోయాడనీ, వాళ్ళు వాడికి పెద్దెత్తుగా జీవించే

పద్ధతులు చెప్పారనీ, అందుకే పిల్లను తక్కువ చోటినుంచి చేసుకోమంటారనీ, ఇప్పుడనుకుని లాభంలేదనీ ఆయన అంటూ వచ్చాడు.

"లేదు లెండి. వాడికి పెద్ద ఉద్యోగం రావటంతో కళ్ళు నెత్తికెక్కాయి. ఇప్పుడు మనం వాడికి కనిపించం." అన్నది అతని భార్య.

నిజానికి ఆ రోజుల్లో రామకిష్టయ్య పెద్దగా డబ్బుకు ఇబ్బంది పడనుకూడ లేదు. ఆ స్థితి తరవాత చాలా రోజులకు ఏర్పడింది.

ఈ లోపల మూడోవాడు నారాయణ చదువు మానేశాడు. వాడికి చదువు అంతగా అంటలేదు – కాని కమ్యూనిస్టు సాహిత్యం బాగా అంటింది. జీవితంలో ప్రతిదాన్ని గురించి శంకించిన వాడి బుర్రకు మార్క్సిజం సూటిగా తగిలింది. మార్క్సు సిద్ధాంతాలలో ఏలాటి కాపట్యమూ ఉండే అవకాశం లేదని వాడికి గురి కుదిరిపోయింది. జీవితంలో ఉండే వంచనను నారాయణ ఊహించుకున్న దానికన్నా కూడా మార్క్సిస్టు సాహిత్యం బట్టబయలు చేసింది. మార్క్సు చెప్పిన సూత్రాలమీద రష్యాలో ఒక సమాజం ఏర్పడిందని, అందులో కోటీశ్వరులు అందలాలెక్కి తిరగటానికీ, కటిక దరిద్రులు ముష్టెత్తటానికి అవకాశాలు లేకుండా పోయాయని వాడు నమ్మగలిగాడు. విప్లవం, శ్రామికవర్గ నియంతృత్వం మొదలయిన మాటలతో వాడి బుర్ర వెలిగిపోయింది. ఆ వెలుగులో వాడు అతి మనోహరమైన జీవిత విధానాలను రూపొందించుకున్నాడు.

వాడు కమ్యూనిస్టుల వెంట తెగ తిరిగాడు. మామూలు మనుషుల్లో కనిపించే దాపరికమూ, స్వార్థమూ, మోసమూ వాడికి కమ్యూనిస్టుల్లో కనపడలేదు. వాళ్ళకు రెండు నాలుకలూ, రెండు గుండెలూ లేవు. వాళ్ళలో ధైర్యమున్నది. వాళ్ళతో స్నేహంగా ఉండటం తేలిక.

మార్క్సిజం గురించీ, కమ్యూనిస్టులను గురించీ ఇలాంటి సదభిప్రాయాలన్నీ ఏర్పడిపోయాక, వాడు కమ్యూనిస్టులతో తిరిగి ఎందునా కాకుండా చెడిపోతున్నట్టు రామకిష్టయ్యకు తెలిసింది.

"ఒరే ఆ పనికిమాలిన కమ్యూనిస్టులతో ఎందుకు తిరుగుతావురా? వాళ్ళు తోకతెగిన నక్కలు! ఏవేవో నినాదాలు పట్టుకొని, పిడుక్కూ, బియ్యానికీ వాటినే వల్లెవేస్తారు. వాళ్ళకు కావలసింది అరాజకం" అని మధ్య తరగతి గృహస్తు చెప్పవలసిన నీతులేవో రామకిష్టయ్య నారాయణకు చెప్పాడు.

నారాయణ తండ్రికేసి వింతగా చూశాడు. తన తండ్రి అంత అజ్ఞాని అని నారాయణకు అంతకుముందు తెలియదు. నిజానికి రామకిష్టయ్య ఒక పొరపాటు చేశాడు.

ఆయన కమ్యూనిస్టులను గురించి ఏమీ తెలియకుండానే కొంత తెలిసిన వాడిలా

మాట్లాడాడు. కమ్యూనిస్టులను గురించీ, మార్క్సిజం గురించీ తెలుసుకోవలసినది ఏమీ లేదని ఆయన గట్టిగా నమ్మాడు. ఈ పొరపాటే దేశంలో చాలామంది మధ్యతరగతి గృహస్తులు చేసి తమ పిల్లల విశ్వాసాన్ని సొంతం పోగొట్టుకున్నారు. మార్క్సిస్టు సిద్ధాంతాలలో లోపాలే ఉండవచ్చు. కమ్యూనిస్టుల ఆశయాలు తప్పుడువే అయి ఉండవచ్చు. కాని ఆ లోపాలేవో, తప్పేమిటో రామకిష్టయ్యకు బొత్తిగా తెలీదు.

తన తండ్రి ఒక్క ముక్కతో కొట్టిపారేసిన కమ్యూనిస్టులు బోలెడంత సాహిత్యం అచ్చేశారు. దళాలను ఏర్పాటుచేసి కళాస్వరూపాలను ప్రచారం చేశారు. బొంబాయిలో వాళ్ళకు ఎంతో పలుకుబడి ఉంది. నారాయణ బొంబాయి వెళ్ళి నెలరోజులున్నాడు. కమ్యూనిస్టు పార్టీ ఆఫీసుకు బ్రిటిషు సైనికుల దగ్గిరనుంచీ రావటమూ, సినిమాస్టార్లు దగ్గిరనుంచీ వాళ్ళకు ఎంతో ప్రోత్సాహం లభించటమూ కళ్ళారా చూశాడు. ఏదో పెద్ద మిల్లు, పార్టీ నిధికి విరాళాలు కూడా ఇచ్చేదని విన్నాడు నారాయణ. ఇందులో నూరోవంతు కూడా తన తండ్రికి తెలియకపోవటం నారాయణకు తలుచుకున్నప్పుడల్లా ఆశ్చర్యంగా ఉండేది.

కమ్యూనిస్టుల సంపర్కం నారాయణకు ఒక సద్యః ఫలితాన్ని ఇచ్చింది. ఫిప్త ఫారంలో ఇంగ్లీషులో నూటికి 25 మార్కులుతెచ్చుకుని తప్పినవాడు మార్క్సిస్టు పుస్తకాలను ఇంగ్లీషులో చదివి అర్థం చేసుకునే స్థితికి రెండేళ్ళలో వచ్చాడు. వాడి జీవితానికి అవే అసలైన పాఠ్యపుస్తకాలయాయి. వాడు క్లాసులో చదువుకున్న పుస్తకాలలో ఉన్నదేమిటి? మట్టి! అదంతా వాడికి అవిద్య అనిపించింది.

యుద్ధం చివర రోజులలో నారాయణకు, చరిత్రకు మూలాధారం ఇకమీదట కమ్యూనిస్టులు తప్ప మరొకరు కాలేరనీ, కావటానికి వీలుకూడ లేదనీ అనిపించింది. యుద్ధం ముగిసిన ఏడాది లోపల మనదేశంలో కమ్యూనిజం వచ్చేస్తుందని వాడు ఎందరితోనో అన్నాడు.

6

యుద్ధం అయిపోయింది. రాఘవుడి ఉద్యోగం కూడా అయిపోయింది.

నావికుల తిరుగుబాటు కీర్తిని పటేలుగారు కాంగ్రెసు బుట్టలో వేసుకున్నప్పటికీ, ప్రజలకు కమ్యూనిస్టులతో పనితీరినట్టు కనపడలేదు. అయితే చీకటి వ్యాపారాలు చేసేవాళ్ళకు కమ్యూనిస్టులు పానకంలో పుడకల్లాగా అడ్డుపడ్డారు. అతి సామాన్య మధ్య తరగతి వాళ్ళలో కూడా కమ్యూనిస్టులంటే చాలా అసహ్యం పుట్టింది.

“పండగనాడు పస్తుండమంటారేమిటయ్యా ఈ కమ్యూనిస్టులూ? ఇప్పుడే నాలుగు డబ్బులు చేసుకోకపోతే ఆ తరవాత ఈ అవకాశం వస్తుందా?” అని నాతోనే కొందన్నారు.

"వాళ్ళు రాబోయే కమ్యూనిజంకు అలికి ముగ్గులు పెడుతున్నట్టున్నారు" అన్నాను.

"క్వినైను లాభానికి అమ్ముకుంటే బెదిరిపోయే కమ్యూనిజం అదేంత కమ్యూనిజమయ్యా?"

నాకు మాత్రం ఏం తెలుసు?

ఉద్యోగం అయిపోగానే గుజరాతీలు ఇచ్చిన కాంపెన్సేషన్ చెక్కు జేబులో పెట్టుకుని రాఘవుడు అత్తవారిల్లు చేరాడు. అప్పటికి వాడికి ఇద్దరు పిల్లలు. వాళ్ళనింకా మా రామకిష్టయ్య చూడలేదు.

రామ్మూర్తికి కూడా ఒక ఆడపిల్ల. దాన్నీ రామకిష్టయ్య చూడలేదు.

నారాయణ బొంబాయిలోనే ఉండిపోయాడు. వాడు ఏవిధంగా పొట్టపోసు కుంటున్నదీ ఎవరికీ తెలీదు. తిండికి మాడకుండా ఉంటే అదే చాలు. పొట్టపోసుకునే ప్రతిమార్గమూ సజావైనదే; ఉపవాసమనేది తలవాకిలి దగ్గిర తిష్టవేసి ఉన్నప్పుడు.

ఈ లోపల కోదండరాముడు తండ్రివేసిన పట్టాలమీద సక్రమంగా నడిచాడు. వాడు మెడిసిను చదివాడు. పదివేలు కట్నం తీసుకుని పెళ్ళి కూడా చేసుకున్నాడు. రామకిష్టయ్య మహా సంతోషించాడు. ఇంత కాలానికి తన కొకడు జమా పద్దూ చూపగలిగాడు. కట్నం పదివేలలో రెండు వేల చిల్లర దానికీ దీనికీ ఖర్చయింది. కోదండ రాముడి పెళ్ళినాటికి దాదాపు బికారి అయి ఉన్నాడేమో, రామకిష్టయ్యకు ఏడువేల రూపాయలు లక్షరూపాయలల్లే కనబడింది.

అయితే అదీ దక్కలేదు. "నాకు ఉద్యోగం చేయాలని లేదు నాన్నా. మిగిలిన డబ్బుతో క్లినిక్ పెట్టుకుంటాను" అన్నాడు కోదండరాముడు.

రామకిష్టయ్య ఎట్లా కాదంటాడు? కట్నం బేరమాడి తెచ్చుకున్నది కోదండ రాముడు. ఆ కట్నాన్ని తన కుటుంబం కోసమే వినియోగిస్తానని కూడా వాడు తన భార్యకు మాట ఇచ్చాడు.

వాడా క్లినిక్కును ఉన్న ఊళ్ళోనే పెట్టుకున్నా రామకిష్టయ్యకు కొంత అనుకూలంగా ఉండేది. వాడు దాన్ని మద్రాసు పట్నంలో నెలకొల్పాడు. అక్కడ వాడి క్లాస్‌మేట్ సర్జను ఒకడున్నాట్ట. ఇద్దరూ కలిసి క్లినిక్ నడుపుతారుట. వాడుకూడా తన మామగారిచ్చిన కట్నంతోనే ఆపరేషన్ థియేటరొకటి ఏర్పాటు చేస్తున్నాట్ట. ఇంత పెద్ద స్కీముకు రామకిష్టయ్య ఎట్లా అభ్యంతరం చెబుతాడూ?

కోదండం సంగతి ఆవిధంగా అయింది. కొత్తగా ప్రాక్టీసు పెట్టిన ప్లీడరూ, డాక్టరూ ఎప్పటికి ఒడ్డున పడేది ఎవరూ చెప్పలేరు. కొందరికి ఛప్పున ప్రాక్టీసు అందుకుంటుంది. కొందరికి ఎంతకూ అందుకోదు. అదంతా వాళ్ళ వాళ్ళ ముఖారవిందాలమీదా, చాకచక్యంమీదా, కొంతవరకు వృత్తిలో వాళ్ళకుండే నైపుణ్యం మీదా ఆధారపడుతుంది.

7

ఇక ఆశలు పెట్టుకోవటానికి రామకిష్టయ్యకు గోవిందుడొకడు మిగిలాడు - అయనకింకా కొడుకులమీద ఆశలు పెట్టుకునే శక్తి ఉంటే.

"మనకన్న పక్షులు నయం. పిల్లలకు రెక్కలొచ్చేదాకా అన్ని రకాలా సహాయం చేస్తాయి. రెక్కలొచ్చిన పిల్లలు తమను ముసలితనంలో ఆదుకోవాలని ఆశించవు. పక్షి పిల్లలకక్కాడ, తమ తల్లిదండ్రుల గతేమిటా అన్న విచారం ఉండదు. ఆ విచారం మనిషి పిల్లలకూ ఉండటం లేదనుకో. కాకపోతే పెద్దలకు పిల్లలమీద ఆశలు పెట్టుకోకుండా జరగటంలేదు. ఇక్కడే మనుషులకూ, పక్షులకూ పెద్ద తేడా ఉంటున్నది" అనేవాడు రామకిష్టయ్య.

నేనూ ఒకప్పుడు ఆయనను మెచ్చుకున్నవాణ్ణే. ఆయన స్థితిలో ఉన్నవాడెవడూ, తన పిల్లలు పైకివచ్చే సదుపాయాలు ఆ విధంగా చెయ్యడు, చెయ్యలేడు. "తండ్రి అంటే అట్లా ఉండాలి!" అని నేను ఎన్నిసార్లు అని ఉంటానో!

కాని నాకు ఆ విషయం ఇప్పుడు సందేహమే. రామకిష్టయ్య అవాస్తవికంగా ప్రవర్తించాడేమో. ఒక్క ఆడపిల్ల పెళ్లిచేసి గొప్ప సంబంధం తీసుకురావటానికై దివాలా తీసిన వాళ్ళను నేనెరుగుదును. అంతెత్తు ఎగిరి మక్కెలు విరగ్గొట్టుకోవాలా?

ఆర్థికంగా ఎవడి స్థాయి వాడికుంటుంది. ఈ స్థాయిలను వ్యక్తులు మార్చేది కల్ల. ఎవడి స్థాయిలో వాడుంటేనేం? సినిమా కథలో రిక్షావాడి కొడుకు కలెక్టరు కావచ్చునేమో! నిజ జీవితంలో రిక్షాలు లాగేవాడి కొడుకు కారు డ్రైవరయితే స్థాయి పెరిగినట్టు కాదా? కన్ను పోయినంత కాటుకెందుకని!

రామకిష్టయ్య చేసిన తప్పు స్పష్టంగా తెలిసి వచ్చేటట్టు చేసినవాడు గోవిందుడు. నిజానికి వాడు తండ్రిపైన అట్టే ఆధారపడలేదు. ఆ మాటకొస్తే తండ్రే వాడి పైన ఆధారపడవలసిన స్థితిలో ఉన్నాడు. అంతేకాదు, వాడైనా దబ్బున చదువు పూర్తి చేసి నాలుగురాళ్ళు తెస్తే బాగుండునన్న ధోరణిలోకి వచ్చాడు రామకిష్టయ్య.

కాని గోవిందుడు లేడిలాగా గెంతుతూ చదువులో ముందుకు పోయాడు. వాడు ప్రతి క్లాసూ ఫస్టు క్లాసు మార్కులతోనే పాసయాడు. స్కాలర్‌షిప్పులు తెచ్చుకున్నాడు. న్యూక్లియర్ ఫిజిక్సు తీసుకున్నాడు. రీసెర్చి చేసి అందులోనే డాక్టరేట్ కూడా సంపాదించాడు. వాడి ఫొటో పేపర్లలో పడింది. ట్రాంబేలోనే పెద్ద ఉద్యోగం దొరికింది.

ఆ మధ్యను గోవిందుడు వస్తే కలిశాను. వాడు పెద్ద స్కీములతో ఉన్నాడు. బొంబాయిలో స్థలం తీసుకున్నాట్ట. ఇల్లు కట్టాలిట. కారు కొనాలిట. తను ప్రస్తుతం

ఉంటున్న ఇల్లు ఏమీ బాగాలేదుట. అయిదు రూపాయల ఫ్లాట్‌ట. రిఫ్రిజిరేటరూ, ఏర్ కండిషనింగ్ ప్లాంటూ అన్నీ ఏర్పాటు చేసుకున్నాట్టగాని, ఇల్లే తనకు నచ్చలేదుట. తాను కట్టబోయే ఇంట్లో కనీసం నాలుగు బెడ్‌రూములైనా ఉండాలిట. ఫర్నిచరుకే యాభైవేల రూపాయలవుతుందిట. ఇల్లు దొరలక్కూడా అనుకూలంగా ఉండాలిట.

అంతా విని, "ఇవన్నీ మీనాన్న ఊహించనుకూడా లేదు" అన్నాను.

"మా నాన్నకు లైఫ్ మీద ధ్యాస ఎక్కడున్నది?" అన్నాడు వాడు.

"ధ్యాస ఉన్నంత మాత్రాన ఏమవుతుందిలే? మీ అన్నదమ్ముల చదువుమీద మీనాన్న చాలా ధ్యాస పెట్టాడు. అందువల్ల ఆయనకు ఒరిగిందేమిటి?" అన్నాను.

గోవిందుడు కాస్త ఆలోచించి, "అఫ్ కోర్స్. ఆయన మా చదువు గురించి చాలా శ్రద్ధ కనబరిచాడు... కాని మళ్ళా ఆయనతో అనొద్దు. నేను ఇంటర్ పాసుకాగానే నన్ను ట్రెనింగయి మన స్కూల్లోనే టీచరుగా చేరమన్నాడు! ఆయన మాటవింటే ఇప్పుడు నేనెక్కడ వుండేవాణ్ణి" అన్నాడు చిరునవ్వు నవ్వుతూ.

చివరకు రామకిష్టయ్యకు కొడుకులిచ్చిన కితాబు, నాకు తెలిసినంతవరకు, ఇదే!

ముద్రణ: యువ, మాసపత్రిక, దీపావళి సంచిక, నవంబర్ 1968